Zöldi László

A kis Muck története

Október közepén volt Végh Antal 87. születésnapja. Nem kerek az évforduló, ezért csupán régi barátja Köves József emlékezett meg róla. A múlt század hatvanas éveiben könyvértékesítő munkatársként került kapcsolatba a pályakezdő íróval. Megemlítette, hogy a Szatmárból érkezett „Anti" első budapesti lakását Újlipótvárosban rendezte be, a Muck Lajos utcában.

Nocsak, egy régi ismerős. Wilhelm Hauff német író mesékkel vétette észre magát a XIX. századi nyilvánosságban, és a Die Geschichte von kleinen Muck-ból az NDK-beli filmgyártás nagy öregje, Wolfgang Staudte 1953-ban filmet rendezett. Az idő tájt a szüleim eltitkolták, hogy a karácsonyi ajándékot nem a Jézuska hozza, ezért elküldtek a kiskőrösi moziba, hogy feldíszíthessék a karácsonyfát. Ilyenkor mindig A kis Muck története ment, most pedig a Hegedűs Gyula utcai lakásomtól Angyalföld felé a Muck a második mellékutca. Ama bolt szomszédságában található, ahol bevásárlok. Kár, hogy annak alapján, amit Végh Gabi, az író özvegye mondott a telefonba, nem találtam az ifjú házaspár első fészkét.

A jelenleg Thurzó névre hallgató utca öt darab ötemeletes háza között azonban feltűnt egy klinkertéglás fallal burkolt épület. Átmentem a másik oldalra, hogy rálássak a homlokzatra is, és onnan még ismerősebbnek hatott a lent korszerű, fent viszont szocreálos látvány. Betonfalú emeletei házgyárból kerültek ki, és a múlt század hetvenes éveiben épp ez az ellentmondás ötlött szembe. Többször jártam benne, de nem Végh Antaléknál, akik akkor már Budán laktak, hanem Ránki Györgynél, aki az idő tájt az ország vezető történésze volt. A nemzetközi konferenciák világában szerzőtársával, Berend T. Ivánnal együtt leginkább őket ismerték a históriával foglalkozó magyar kutatók közül.

Egyetemista korában ama tankönyvből szigorlatozott, amelyet ők ketten hoztak össze. 31 éves korában kapta meg a Kossuth-díjat, ez azonban nem volt elég ahhoz, hogy Ránki professzor a fővárosban tegyen szert katedrára. Szerencsénkre, mert hetente két napot töltött az akkor még Kossuth Lajosról elnevezett debreceni egyetemen. Mi pedig, vidéki diákok, többnyire első generációs értelmiségiek élvezhettük igényes és érdekes előadásait. Nem untatom az olvasót azzal, hogy miért és miként tekintett a tanítványának, a lényeg amúgy is az, hogy ötödéves koromban a fővárosba hívott.

Szerzett munkát a történettudományi intézetben, a kacatok között megmaradt munkakönyvem tanúsága szerint takarítónőnek vettek föl. (Ez nem vicc.) A diploma megszerzése után gyakornok lettem, és az úgynevezett Gyerekszoba lakójaként jutottam el havonta egyszer a Muck utcai lakásba. Ránki György magánszemináriumot szervezett az ifjú történészeknek. Mindig egy idős közéleti személyiséget hívott meg, hogy beszélgessen velünk. Így kerültünk össze például Vas Zoltánnal, a többször is félreállított munkásmozgalmi veteránnal, Rákosi Mátyás két világháború közti fogolytársával a szegedi Csillag-börtönből.

Akkoriban tért vissza a közéletbe a Kossuth Lajosról írt vastag és unalmas könyvével. A beszélgetés furcsán alakult, mert a „matuzsálem" (68 éves, mostani magamnál hat évvel fiatalabb) szerző leszólta a hivatásos történészeket. Bennünk pedig felbuzgott a hivatásrendünk iránt érzett lojalitás, és a szakmát megvédtük a vén betolakodóval szemben. A házigazda mosolygott a purparlén, és legközelebb is hasonlóképpen vehemens öregeket hívott, hogy azok is lenézzenek bennünket, és mi alaposan beolvassunk nekik. Mindezt nemrégiben elmeséltem Ránki György lányának, Zsuzsának.

Ő pedig felvilágosított, hogy amidőn külön költözött a szüleitől, ugyanabban a Muck utcai lakásban telepedett meg. Abban viszont tévedek, hogy édesapja csak a munka számára tartotta fenn a kis fészket. Akadt ugyanis néhány év, amidőn megromlott a szülei házassága, és a munkalakásból bizony legénylakás lett. Sem Ránki professzor, sem Erzsike, a felesége nem él már, ezért talán nem bántom meg őket, ha bevallom, hogy meglepődtem az iménti megjegyzésen. Nem gondoltam volna, hogy emberi-szakmai példaképemnek magánélete is volt. Ezt az epizódot most sem kötöttem volna az olvasó orrára, de Zsuzsa akaratlanul is föllebbentette a fátylat egy néhány évtizedes titokról, amelyet eddig nem sikerült megfejtenem.

A hetvenes évek közepétől az Élet és Irodalom szerkesztőségében dolgoztam, és Ránki György elég gyakran megjelenő írásait is gondoztam. Havonta egyszer találkoztunk kedvenc helyén a Szent István-parkban lévő Dunapark-kávéházban, és megbeszéltük a következő témát. Együttműködésünk hatására jellemző, hogy többször álltunk a minisztériumi vagy pártközponti szőnyeg szélén, és már nem magáztam kedvenc professzoromat, hanem Gyurinak szólíthattam. A nyolcvanas években válságba jutott a magánéletem, és a Lapkiadó Vállalat érdi vendégházában húztam meg magam. 1984 nyarán a portás táviratot adott át, Amerikából érkezett, és Ránki György írta.

1981-ben alapította az Indiana állambeli Bloomingtonban a történeti tanszéket, és a távirat első mondata beleégett a tudatomba. „Kedves Laci, tudom, hogy a férfiak milyen nehezen viselik a válást…" A többire már nem emlékszem szó szerint, a lényege pedig úgy foglalható össze, hogy konferenciát szervez az Észak-Amerikában dolgozó magyar professzorok számára, és örülne, ha segítenék neki a szervezésben és a vendégek istápolásában. Ilyen tapintatosan és kedvesen még nem kértek segítséget egy segítségre szorulótól. Később keresztül-kasul utaztam az Egyesült Államokat, és még egy interjút is sikerült New Yorkban készíteni Randolph L. Braham-mel, a talán legtekintélyesebb holokauszt-kutatóval. (Tessék anagrammának tekinteni az angolos nevet, és kisilabizálható belőle a dési családból származó Ábrahám Adolf.)

Mindez a Thurzó utca 11/a előtt, a szemközti járdán álldogálva villant át az agyamon. Azóta néhány nap telt el, és amikor csak lehet, újlipótvárosi bennszülöttekkel beszélgetek. Egy-két információ a világhálón is felbukkant, és a hajdani Muck Lajos utcáról érdekes történet kezd kibontakozni. Többen is szóba hozták, hogy valami nem stimmelt a névadás körül. Volt idő, amikor a járókelők Muck Sándort olvashattak a utcanévtáblán. S mert a Muck derékszögben keresztezte a Pannóniát, amelyet átmenetileg Rajk Lászlóról neveztek el, legenda bontakozott ki a két Muckról. Korjellemző történetüket a környékbeliek a Rajk-testvérekéhez hasonlították, elvégre az egyik nyilas államtitkár lett, a másik meg kommunista miniszter.

Az idős polgárok úgy vélték, hogy a kerületi tanács tulajdonképpen a kommunista Muck Lajosról akarta elnevezni az egykori Thurzó utcát, de tévedésből a nyilas Muck Sándor nevét íratta a táblára. Majd néhány hónap múlva valaki rájött a világnézeti pontatlanságra. Igen ám, de a családon belüli politikai megosztottságnak nyomát se leltem, ráadásul Muck Lajos szociáldemokratának tartotta magát, és tudjuk, hogy a két világháború között ez nem volt mindegy. A sváb cipészmester a német megszállás után a hitlerbarát Volksbunddal fordult szembe, és megalapította a Magyarországi Népinémetek Demokratikus Szabadságmozgalmát.

A megszállók elleni egyesület szervezése miatt 1944 októberében a nyilasok letartóztatták. Döme Piroska visszaemlékezésében olvasható, hogy több angyalföldi-újlipótvárosi szakival együtt rajta volt azon a szerelvényen, amely a München melletti Dachauba vitte őket. Muck Lajos a koncentrációs táborban halt meg. A sors iróniája, hogy pontosan ugyanannyi évet élt, ötvennyolcat, mint 1988-ben elhunyt professzorom, a történész Ránki György.